

Pijn als blaffende waakhond

Een van de verdiensten van de moderne tijd is dat ze extreem verfijnd is geworden in de bestrijding van pijn. Kunnen denken dat mensen minder pijn hoeven te lijden dan vroeger is een soort morele vooruitgang. De oude utilitaristische gedachte dat de mens twee soevereine meesters heeft – plezier en pijn – en de daarmee samenhangende wens dat er altijd meer plezier dan pijn moet zijn in een bepaalde gemeenschap zijn overbekende expressies van dit moderne denken over pijn.

Je hoeft echter niet per se een utilitarist te zijn om te denken dat pijn slecht is. Ook mensen in andere denktradities hebben pijn altijd als iets slechts gezien. Op deze gedachte is de hele medische zorgindustrie gebaseerd.

Toch is er van alles af te dingen op een al te roekeloze morele veroordeling van pijn. Lange tijd hebben mensen pijn ervaren als iets mystieks of goddelijks. Door pijn kregen religieuze mensen, zo dachten ze althans, meer gevoel voor het lijden van de Heer. Pijn was voor hen dus lijden en medelijden tegelijk. In hun wens om het leven van Christus zoveel mogelijk na te bootsen zijn er talloze mensen geweest die zich bezighielden met allerlei vormen van zelfgeseling.

Vergelijk dit nu eens met een moderne denker als Spinoza: hij was faliekant tegen medelijden omdat dit slechts dubbel lijden zou zijn.

Zelfgeseling komt in het moderne vocabulaire niet voor. Dit wil overigens niet zeggen dat de geseling van anderen iets van het verleden is. Marteling als middel om waarheid af te dwingen is, zo weten we, nog lang niet de wereld uit.

Nu zien we al twee legitimaties van pijn. Je komt dicht bij God en je kunt er waarheid mee afdwingen. Dat we, een beetje in de geest van Spinoza, allerlei bedenkingen tegen dergelijke legitimaties hebben, is ook helder. Maar hoe dubbelzinnig pijn is, blijkt ook uit het feit dat ze lange tijd ook gezien werd als iets waardoor je kon aantonen dat je een levend wezen was. Het moderne motto – ‘Ik denk, dus ik ben’ – werd voorafgegaan door een heel ander motto dat vaak impliciet bleef: ‘Ik lijd, dus ik ben’.

Vandaag de dag zouden we graag willen dat dit denken het lijden vervangt. Het is beter voor de mens om te denken dan te lijden. Toegegeven, niet iedereen vindt dit. Teveel denken lijkt ook een soort lijden. Denken, zeg ik altijd maar, moet geen gepieker worden.

Afgezien daarvan is een (beetje) lijden verduveld spannend, bijvoorbeeld bij seksspelletjes. En waarom vinden veel mensen dat spannend? Precies omdat het ze dicht bij het leven brengt. Denk ook maar eens aan topsporters: zonder afzien is een grote prestatie niet mogelijk. Pijn is intensiteit.

Dichter bij God, dicht bij de waarheid en dicht bij het leven. Nog even en we gaan begrijpen dat pijn toch ook in sommige opzichten fijn is. We kunnen aan deze drie legitimaties nog een vierde toevoegen: zonder pijn is het leven onleefbaar.

Ik geloof dat een Duitse dokter ooit eens zei dat pijn 'de blaffende waakhond van onze gezondheid' is. Wie geen pijn ervaart, merkt bijvoorbeeld niet dat er iets mis kan zijn met zijn lichaam. Wie zich brandt aan een bakplaat of theepot krijgt normaliter een signaal van het lichaam dat er iets is misgegaan. Zonder dat signaal verdwijnt de mogelijkheid om herstelmaatregelen te nemen. Als dergelijke maatregelen uitblijven, kan de schade onbelemmerd uitdijen.

Mensen die door een zeldzaam genetisch defect geen pijn kunnen voelen, leven niet lang. Zulke mensen 'lijden' aan iets wat analgesie wordt genoemd. Het probleem is dat zij niet kunnen lijden en daardoor niet merken dat ze botten breken of angina pectoris hebben. Ze gaan vroeg dood. Precies zoals het oog het zintuig voor licht is en het oor het zintuig voor geluid, zo zou je pijn kunnen zien als het zintuig voor alles wat schadelijk is.

Pijn is dus vervoering, waarheidsserum, afrodisiacum en waakhond. Wie dus uit naam van de vooruitgang pijn bestrijdt, loopt vanzelf het risico het leven te bestrijden.

Wie de natriumkanalen van het fysieke en het mentale leven dicht wil plempen met analgetische technieken kan vroeg of laat onheil verwachten, ook al ziet hij dat onheil, net als een mens die niet kan lijden, nooit ofte nimmer aankomen.

Niet lang geleden is er een voorstel gedaan om kinderen alleen nog maar op straat te laten spelen met een valhelm op. Ook weten we nu dat zelfmoordpoeders een zekere populariteit hebben omdat ze maken een pijnloze dood mogelijk maken. De moderne tijd blijft dromen van een pijnloos universum. Die droom heeft bepaalde perverse en griezelige kanten.